УДК 504.06: [631.15+330.341.1]

СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГОБЕЗПЕЧНОГО ВЕДЕННЯ ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

© 2016 **ПОГРІЩУК Г. Б.**

УДК 504.06: [631.15+330.341.1]

Погріщук Г. Б. Стратегічні засади екологобезпечного ведення інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва

Метою статті є обґрунтування стратегічних засад екологобезпечного ведення інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва та напрямів його вдосконалення як основи забезпечення ефективності функціонування виробничої сфери національного господарського комплексу. Розглянуто питання економічного розвитку галузі в контексті вирішення екологічних проблем, зважаючи на природно-кліматичні, біологічні та екологічні наслідки господарської діяльності людини. Обґрунтовано доцільність застосування наукового підходу до їх комплексного розв'язання з урахуванням міжнародного досвіду. Зосереджено увагу на потребі реалізації інтересів країни шляхом участі у вирішенні глобальних і регіональних проблем, усуненні економічних протиріч екологічно безпечного управління виробництвом. Доведено, що вирішення завдань, які стоять перед сільським господарством, можливе шляхом екологобезпечного ведення інноваційно-орієнтованого виробництва, що сприятиме насиченню внутрішнього ринку високоякісною, екологічно чистою вітчизняною продукцією; гарантуватиме продовольчу безпеку держави; розширить ринки збуту за рахунок здобуття конкурентних переваг вітчизняною сільськогосподарською продукцією на зовнішньому ринку.

Ключові слова: *сільське господарство, стратегія, екологічна безпека, інноваційно-орієнтоване виробництво.*
Рис.: *1.* ***Бібл.:*** *9.*

Погріщук Галина Борисівна *– кандидат економічних наук, доцент, завідувачка кафедри фінансів та кредиту, Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету (вул. Гонти, 37, Вінниця, 21021, Україна)*
E-mail: *gpogrishchuk@mail.ru*

УДК 504.06: [631.15+330.341.1]

Погрищук Г. Б. Стратегические основы экологобезопасного ведения инновационно-ориентированного сельскохозяйственного производства

Целью статьи является обоснование стратегических принципов экологически безопасного ведения инновационно-ориентированного сельскохозяйственного производства и направлений его совершенствования как основы обеспечения эффективности функционирования производственной сферы национального хозяйственного комплекса. Рассмотрены вопросы экономического развития отрасли в контексте решения экологических проблем, учитывая природно-климатические, биологические и экологические последствия хозяйственной деятельности человека. Обоснована целесообразность применения научного подхода к их комплексному решению с учетом международного опыта. Сосредоточено внимание на необходимости реализации интересов страны путем участия в решении глобальных и региональных проблем, устранения экономических противоречий экологически безопасного управления производством. Доказано, что решение задач, стоящих перед сельским хозяйством, возможно путем экологически безопасного ведения инновационно-ориентированного производства. Это позволит насытить внутренний рынок высококачественной экологически чистой отечественной продукцией; гарантировать продовольственную безопасность страны; расширить рынки сбыта за счет получения конкурентных преимуществ отечественной сельскохозяйственной продукции на внешнем рынке.

Ключевые слова: *сельское хозяйство, стратегия, экологическая безопасность, инновационно-ориентированное производство.*
Рис.: *1.* ***Библ.:*** *9.*

Погрищук Галина Борисовна *– кандидат экономических наук, доцент, заведующая кафедрой финансов и кредита, Винницкий учебно-научный институт экономики Тернопольского национального экономического университета (ул. Гонты, 37, Винница, 21021, Украина)*
E-mail: *gpogrishchuk@mail.ru*

UDC 504.06: [631.15+330.341.1]

Pogrischuk G. B. Strategic Framework for Ecologically-Safe Conducting the Innovation-Oriented Agricultural Production

The article is aimed at substantiation of the strategic guidelines for ecologically-safe conducting the innovation-oriented agricultural production and the directions of its perfection as a basis for ensuring the efficiency of functioning of the productive sector of the national economy. Issues of economic development of the sector have been considered in the context of addressing environmental problems, taking account of climatic, biological and ecological effects of human activities. The expediency of using a scientific approach to their comprehensive solution has been substantiated on the basis of international experience. Attention is focused on the necessity to implement the country's interests through participation in addressing the global and regional problems, elimination of the economic contradictions of an environmentally sound management of production. It is proved that the challenges facing agriculture is possible to solve through environmentally safe conduct of innovative-oriented production. This will satiate the inner market with the high-quality and environment-friendly domestic products; guarantee the food security of the country; expand the sale markets by obtaining competitive advantages for domestic agricultural products in the foreign markets.

Keywords: *agriculture, strategy, environmental safety, innovation-oriented production.*
Fig.: *1.* ***Bibl.:*** *9.*

Pogrischuk Galyna B. *– PhD (Economics), Associate Professor, Head of the Department of Finance and Credit, Vinnitsa Educational and Research Institute of Economy of the Ternopil National Economic University (37 Honty Str., Vinnytsia, 21021, Ukraine)*
E-mail: *gpogrishchuk@mail.ru*

Світова проблема екологобезпечного ведення сільськогосподарського виробництва є однією з головних невирішених проблем людства, яка на початку XXI століття набула глобального багатофакторного характеру. Нині, в середині другого десятиліття XXI століття, інноваційні технології виробництва стають усе більш реальним інструментом, за допомогою якого людство сподівається досягти цілей і вирішити проблему екологічної безпеки.

Проблемам екологічної безпеки виробничих систем в економіці присвячено праці: В. Андрійчука, О. Балацького, І. Банєвої, В. Борисової, О. Варченко, О. Вишневської, В. Гавриша, М. Гладія, В. Галушко, І. Гончаренко, О. Гудзинського, А. Даниленко, Б. Данилишина, М. Ка-

лінчика, О. Карасьова, А. Ключник, П. Коренюка, Г. Купалової, О. Новікова, М. Талавирі, О. Ульянченко, Ю. Ушкаренко, І. Червена, М. Хвесика, О. Шебаніної, В. Яценко та ін. У роботах науковці приділяють значну увагу проблемі формування та реалізації дієвих механізмів по вирішенню екологічних проблем, науковому обґрунтуванню здійснення природоохоронних заходів. Проте нині особливої актуальності набувають питання соціального розвитку, фінансового й продовольчого забезпечення, зважаючи на природно-кліматичні, біологічні та екологічні наслідки, передусім через використання нових підходів до їх комплексного розв'язання з урахуванням досвіду формування інноваційно-орієнтованого виробництва у сфері екологобезпечного сільського господарства.

Метою роботи є обґрунтування стратегічних засад екологобезпечного ведення інноваційно-орієнтованого сільськогосподарського виробництва та напрямів його вдосконалення як основи забезпечення ефективності функціонування виробничої сфери національного господарського комплексу.

Останнім часом у зв'язку із загостренням протиріч між господарською діяльністю і збереженням навколишнього середовища все більш актуальними є екологічні проблеми. Погіршення стану навколишнього природного середовища, економічні втрати внаслідок виникнення природних надзвичайних ситуацій і катастроф, низький рівень використання ресурсозберігаючих технологій, недостатня екологічна культура підприємств зумовили те, що наша країна за індексом екологічних досягнень займає лише 87 місце серед 163 країн світу [1].

В умовах складної екологічної ситуації в державі, пов'язаної з нераціональним використанням природних ресурсів, екологічну політику України доцільно спрямовувати на збереження і розвиток природоохоронної бази, запровадження у практику нових економічних інструментів для вирішення економічних протиріч й екологічно безпечного управління виробництвом.

Негативний вплив на сільське господарство в частині екобезпеки справляють техногенно-екологічні чинники. Підвищення антропогенного навантаження на довкілля, зниження загального рівня технічної безпеки, прогресуюча спрацьованість основних фондів значно підвищують ступінь ризику сільськогосподарського виробництва. Загрози техногенного характеру виникають через недбалу господарську діяльність людини, недотримання техніки безпеки у виробничому процесі. Проте масштаби впливу техногенних явищ часто перевищують поріг системної адаптації, завдаючи великої шкоди довкіллю, у тому числі створюючи небезпеку для сільського господарства [2].

Відтак, вирішення потребує ряд проблем як галузевого й регіонального, так і загальнодержавного значення. Основним пріоритетом при цьому є раціональне використання та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь. Необхідно на державному рівні забезпечити умови для сталого розвитку екологобезпечного сільського господарства та впровадження інноваційних технологій у виробничу діяльність. У даному напрямі позитивним є участь нашої держави у світових глобалізаційних процесах, зокрема щодо збереження навколишнього середовища та врахування досвіду інших країн у вирішенні проблем екологічної безпеки виробничої діяльності.

Розроблення довгострокових стратегії сталого розвитку, програм соціально-економічного зростання, галузевих і регіональних планів дій має базуватися на таких основних загальних принципах [3]:

- природні ресурси, які належать народові, становлять матеріальну основу його існування незалежно від форм власності, є обмеженими і мають використовуватися з урахуванням потреб нинішнього і майбутніх поколінь;
- використання природних ресурсів повинно базуватися на заощадливому і науковому підході;
- будь-яка антропогенна діяльність має узгоджуватись із законами природи та обмеженнями, які з них випливають;
- екологічно орієнтоване виробництво має бути економічно ефективним;
- одержаний від господарської діяльності результат не може бути меншим від шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу;
- усі соціально-економічні перетворення повинні спрямовуватися на утвердження засад гуманізму, демократії та цінностей громадянського суспільства.

У міжнародному рейтингу екологічних досягнень (*Environmental performance Index*), розрахованому фахівцями Єльського університету (США) за 25 показниками, що характеризують дієвість державної політики країн щодо збереження екосистем, Україна посідає лише 102 позицію серед 132 країн світу. Вирішальне значення для більшості регіонів країни продовжують відігравати один-два види економічної діяльності, що обумовлює специфіку найбільш гострих екологічних проблем. Екстенсивний характер промислового та сільськогосподарського виробництва негативно впливає на показники ресурсомісткості, у тому числі енергоємності, водоспоживання, особливо в регіонах найбільш масштабного розвитку і концентрації виробництва [4].

Згідно зі Стратегією державної екологічної політики України на період до 2020 р. першопричинами екологічних проблем України є [5]:

- успадкована структура економіки з переважаючою часткою ресурсо- та енергоємних галузей, негативний вплив якої був посилений переходом до ринкових умов;
- зношеність основних фондів промислової та транспортної інфраструктури;
- застаріла система державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, регулювання використання природних ресурсів, відсутність чіткого розмежування природоохоронних та господарських функцій;
- недостатня сформованість інститутів громадянського суспільства;

- ✦ недостатнє розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку;
- ✦ недотримання природоохоронного законодавства.

У багатьох країнах світу, як і в глобальній системі природокористування та характері взаємовідносин людини з природним середовищем, після Конференції ООН у м. Ріо-де-Жанейро, по суті, не відбулося скількинебудь помітних позитивних зрушень. До того ж, останні нівелюються високими темпами зростання народонаселення і відносно низькими темпами розвитку економіки, збільшенням обсягів використання природних ресурсів такими способами, методами і техніко-технологічними засобами, за яких посилюються негативні антропотехногенні навантаження на земну біосферу та деградаційні процеси в ній.

Як зазначається в доповіді ЮНЕП, що здійснює дослідження за проектом «Глобальна екологічна перспектива», сценарій майбутнього на період до 2050 р., навіть з урахуванням реалізації заходів, передбачених Програмою дій «Порядок денний на XXI століття», найімовірніше, буде таким. Населення на планеті збільшиться на 65 %, ВВП зросте приблизно в 4 рази, а підвищення доходів на 1 мешканця – у 2,6 разу. Результатом цього стануть: катастрофічний брак чистої води (у 2050 р. понад 2 млрд осіб відчуватимуть її гострий дефіцит); збільшення викидів вуглекислого газу майже у 2,4 разу, а токсичних і небезпечних відходів виробничої та невиробничої діяльності – у 3 рази [6].

Варто також враховувати досвід розвинутих країн світу з ринковою економікою, де стратегічні галузі національного господарства або знаходяться у підпорядкуванні держави, або держава здійснює своє втручання через відповідні механізми впливу. З цією метою в найближчі роки слід прийняти пакет нормативно-правових актів щодо забезпечення ефективного функціонування стратегічно важливих секторів для економіки країни.

Зважаючи на задекларований євроорієнтаційний вектор розвитку аграрної сфери, перед Україною постає необхідність досягти відповідності цілям та пріоритетам Спільної аграрної політики ЄС на 2014–2020 рр. Стратегічні орієнтири САП ЄС передбачають досягнення трьох цілей протягом зазначеного періоду [7]:

1) підвищення конкурентоспроможності сільського господарства (за рахунок модернізації аграрного виробництва, інноваційного розвитку агробізнесу, впровадження інформаційних технологій, підтримки виробництва нових видів агропродовольчої продукції, підтримки кооперації агротоваровиробників);

2) забезпечення екологічного ведення сільського господарства та захист природного навколишнього середовища (завдяки державній підтримці процесу впровадження енергозберігаючих технологій, збереження водних, земельних і лісових ресурсів, мінімізація шкідливого впливу агробізнесу на природно-кліматичні умови, розвиток альтернативних джерел енергії);

3) посилення багатофункціональної ролі сільського господарства, стимулювання несільськогосподарської зайнятості та забезпечення добробуту населення на сільських територіях (через державну підтримку малого і середнього бізнесу, розвиток туризму, збереження ландшафтів, інфраструктурне забезпечення бізнесу тощо).

Більшість економічно розвинених країн визнали пріоритетною високопродуктивну ресурсоощадну економічну діяльність, яка створює достатні умови для вирішення складних соціально-економічних і екологічних завдань. Наприклад, Японія розпочала активне впровадження екологічної політики, досягнувши ВВП на душу населення на рівні 1600 дол. на рік, а Тайвань – на рівні 5500 дол. Відповідно група економічно розвинених країн, лідерів сучасного світового прогресу, ідею зрівноваженого розвитку звела, виходячи з власних інтересів, у безальтернативний варіант соціально-економічного розвитку [8].

Дієва екологічна політика на державному і регіональному рівнях формує основу для збереження і відновлення природно-ресурсного потенціалу, забезпечує екологічну безпеку країни та її регіонів, що формує умови для гарантування економічної безпеки та повномасштабного виходу вітчизняної продукції на світові ринки.

Нині місткість світового ринку екологічно чистої продукції, за різними оцінками, становить близько 50 млрд дол. США. Потенційно можлива участь України 3,5–4,5 млрд дол. США за перспективою розширення. Згідно з прогнозами, щороку приріст чистої продукції становить 10–20 %. Вартість продуктів екологічного виробництва перевищує вартість неекологічних продуктів мінімум на 10–30 % [9].

Сільське господарство України є стратегічною галуззю економіки України, а його інноваційно-орієнтоване ведення спроможне забезпечити екологобезпечне виробництво.

Формування і реалізація стратегії інноваційно-орієнтованого ведення екологобезпечного сільськогосподарського виробництва та державна політика по відношенню до природної системі, повинні бути взаємопов'язані, оскільки збереження біосфери та соціально-екологічне благополуччя населення перебувають у нерозривній єдності.

Стратегія інноваційно-орієнтованого ведення екологобезпечного сільськогосподарського виробництва визначає цілі, напрями, завдання і принципи проведення єдиної державної політики в галузі раціонального природокористування; систему підтримки, регулювання та організації виробничих процесів на довгостроковий період (*рис. 1*). Відтак, основне завдання формування стратегії передбачає розробку плану дій або намічених заходів стратегії та їх адаптування до середовища, що змінюється. Оскільки саме стратегія та системність її впровадження, як узагальнена модель дій, необхідна для досягнення поставлених цілей шляхом координації і поширення ресурсів.

Розробка стратегічних орієнтирів ведення екологобезпечного сільськогосподарського виробництва потребує послідовного вирішення взаємопов'язаних завдань, що передбачають:

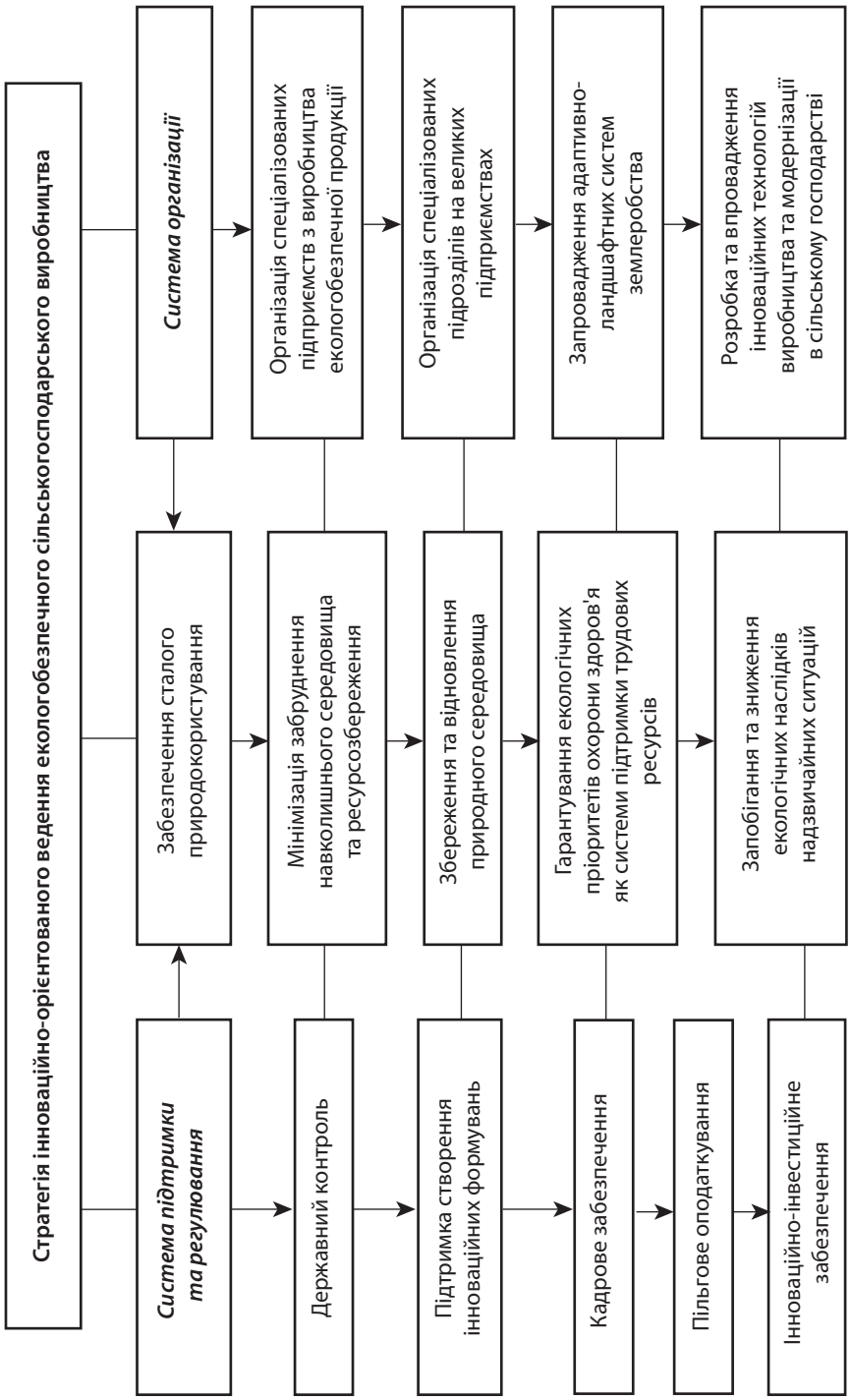

Рис. 1. Структурні елементи стратегії інноваційно-орієнтованого ведення екологобезпечного сільськогосподарського виробництва

1. Забезпечення сталого природокористування через невиснажувальне використання поновлюваних і раціональне використання невідновлюваних природних ресурсів.

2. Спрямованість державної політики на збереження природних систем і зниження забруднення навколишнього середовища, а також на ресурсозбереження.

3. Формування регіональної політики щодо екологічно обґрунтованого розміщення об'єктів природокористування, на основі максимального використання можливостей та врахування специфіки суб'єктів господарювання в певному регіоні для його інноваційно-орієнтованого розвитку.

4. Визначення екологічних пріоритетів охорони здоров'я як системи підтримки трудових ресурсів у сільському господарстві та запобігання й зниження екологічних наслідків надзвичайних ситуацій.

5. Застосування в процесі господарської діяльності інноваційних технологій виробництва та відтворення природних ресурсів.

6. Організація контролю за ввезенням, використанням і поширенням на території країни чужорідних і генетично змінених організмів.

7. Проінформованість державних і муніципальних органів, юридичних осіб і населення щодо стану природних ресурсів та навколишнього середовища.

8. Наукове забезпечення у сфері екологічної безпеки, що передбачає розвиток наукових знань про екологічні засади розвитку, виявлення нових екологічних ризиків, зумовлених як розвитком суспільства, так і природними процесами.

ВИСНОВКИ

Вирішення завдань, які стоять перед сільським господарством, його перехід до якісно нового рівня розвитку, можливий шляхом екологобезпечного ведення інноваційно-орієнтованого виробництва, що дасть змогу розв'язати завдання наповнення внутрішнього ринку високоякісною екологічно чистою вітчизняною продукцією, гарантувати продовольчу безпеку держави, розширити ринки збуту за рахунок здобуття конкурентних переваг вітчизняною сільськогосподарською продукцією на зовнішньому ринку.

Покращення екологічної ситуації може відбутися шляхом переорієнтації економічного розвитку виробничих систем у напрямку забезпечення пріоритетів збереження навколишнього середовища, формування нових цінностей на основі раціоналізації споживчого підходу до використання природних ресурсів. При цьому необхідно провести розробку комплексу заходів з урахуванням міжнародного досвіду у сфері екологобезпечного ведення сільськогосподарського виробництва.

Побудова загальної моделі економічного розвитку аграрного сектора на перспективу та вибір можливих стратегій повинні базуватися на використанні позитивного досвіду інших країн та враховувати вітчизняні соціально-економічні й природні особливості, забезпечуючи при цьому основи національної безпеки держави. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Купалова Г. І. Екологічне підприємство як невід'ємна складова сталого розвитку України / Г. І. Купалова // Вісник Київського національного університету. – 2011. – № 26. – С. 35–39.

2. Нагірна В. П. Можливі загрози сільському господарству України з позицій екобезпеки / В. П. Нагірна, І. Г.Савчук // Економіка України. – 2014. – № 2 (627). – С. 71–81.

3. Оскольський В. Про економічну політику сталого розвитку в Україні / В. Оскольський // Економіка України. – 2010. – № 6. – С. 4–13.

4. Вишневська О. М. Напрями і складові екологоорієнтованого розвитку економіки країни / О. М. Вишневська // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2014. Вип. 3 – С. 18–24.

5. Стратегія державної екологічної політики України на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.menr.gov.ua/

6. Навстречу «зеленой» экономите: пути к устойчивому развитию и искоренению бедности – обобщающий доклад для представителей власных структур [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.uneporg/greeneconomy

7. Основні пріоритети Спільної аграрної політики (САП) країн ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.admi.org.ua/uk

8. Дусановський С. Л. Економічні основи розвитку АПК в ринкових умовах [Електронний ресурс] / С. Л. Дусановський, Є. М. Білан. – Режим доступу : http://galsite.at.ua/file/tn/apk.pdf

9. Чорна Н. П. Проблеми та перспективи розвитку АПК після вступу України в СОТ / Н. П. Чорна // Збірник тез доповідей шостої Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (Тернопіль, 26–27 лютого 2009 р.). – Тернопіль : Економічна думка, 2009. – Частина 1. – С. 112–113.

REFERENCES

Chorna, N. P. "Problemy ta perspektyvy rozvytku APK pislia vstupu Ukrainy v SOT" [Problems and prospects of development of agriculture after Ukraine's accession to the WTO]. *Ekonomichnyi i sotsialnyi rozvytok Ukrainy v XXI stolitti: natsionalna identychnist ta tendentsii hlobalizatsii. Ternopil: Ekonomichna dumka*, 2009.112-113.

Dusanovskyi, S. L., and Bilan, Ye. M. "Ekonomichni osnovy rozvytku APK v rynkovykh umovakh" [Economic bases of agricultural development in market conditions]. http://galsite.at.ua/file/tn/apk.pdf

Kupalova, H. I. "Ekolohichne pidpryiemstvo yak nevidiemna skladova staloho rozvytku Ukrainy" [Environmental company as an integral part of sustainable development of Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu*, no. 26 (2011): 35-39.

"Navstrechu «zelenoy» ekonomike: puti k ustoychivomu razvitiyu i iskoreneniyu bednosti - obobshchaiushchiy doklad dlya predstaviteley vlastnykh struktur" [Towards a "green" economy: Pathways to sustainable development and poverty eradication - a synthesis report to representatives of power structures]. http://www.uneporg/greeneconomy

Nahirna, V. P., and Savchuk, I. H. "Mozhlyvi zahrozy silskomu hospodarstvu Ukrainy z pozytsii ekobezpeky" [Potential threats to agriculture Ukraine from the standpoint of environmental safety]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 2 (627) (2014): 71-81.

"Osnovni priorytety Spilnoi ahrarnoi polityky (SAP) krain YeS" [The main priorities of the Common Agricultural Policy (CAP) of the EU]. http://admi.org.ua/uk

Oskolskyi, V. "Pro ekonomichnu polityku staloho rozvytku v Ukraini" [On economic policy of sustainable development in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 6 (2010): 4-13.

"Stratehiia derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2020 roku" [State Environmental Policy Strategy of Ukraine till 2020]. http://www.menr.gov.ua/

Vyshnevska, O. M. "Napriamy i skladovi ekolohooriientovanoho rozvytku ekonomiky krainy" [Directions and ecologically components of the economy]. *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomoria*, no. 3 (2014): 18-24.